

Sygn. akt IV CZ 1/20

POSTANOWIENIE

Dnia 28 lutego 2020 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Marta Romańska (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Władysław Pawlak

SSN Karol Weitz

w sprawie z powództwa R. B. i T. B.
przeciwko Gminie W., Skarbowi Państwa - Wojewodzie (...) i Nadleśnictwu R.
o ustalenie, wydanie nieruchomości i zapłatę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 28 lutego 2020 r.,
zażalenia powodów
na wyrok Sądu Apelacyjnego w (...)
z dnia 26 kwietnia 2019 r., sygn. akt V ACa (...),

uchyla zaskarżone orzeczenie, pozostawiając rozstrzygnięcie o kosztach postępowania zażaleniowego w orzeczeniu kończącym postępowanie w sprawie.

UZASADNIENIE

Powodowie R. B. i T. B. w pozwie przeciwko Agencji Nieruchomości Rolnych w W., Państwowemu Przedsiębiorstwu Użyteczności Publicznej „P.” w W., Powiatowi S., Skarbowi Państwa - Staroście Powiatu S. i Wojewodzie (...) oraz Gminie W. wnieśli o wydanie kilkunastu nieruchomości oraz o zapłatę wynagrodzenia za bezumowne korzystanie z nich. Nieruchomości te, stanowiące wcześniej własność K. B. i U. B., zostały przejęte przez Skarb Państwa na podstawie art. 2 ust. 1 lit. b dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z

6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej (Dz.U. z 1945 r. Nr 3, poz. 13 ze zm.; dalej - dekret), a po utworzeniu samorządu gminnego w części skomunalizowane.

Wyrokiem częściowym z 28 maja 2008 r. Sąd Okręgowy oddalił powództwo skierowane przeciwko Agencji Nieruchomości Rolnych w W., Państwowemu Przedsiębiorstwu Użyteczności Publicznej „P.” w W., Powiatowi S. oraz Skarbowi Państwa - Staroście Powiatu S. oraz przeciwko Gminie W. w zakresie żądania wydania nieruchomości i ustalenia.

Wyrokiem z 1 grudnia 2011 r. Sąd Apelacyjny w (...) częściowo oddalił apelację powódki od wyroku Sądu Okręgowego z 28 maja 2008 r., a w części wyrok ten uchylił i przekazał sprawę Sądowi Okręgowemu w B. do ponownego rozpoznania. Orzeczenie Sądu Apelacyjnego w części oddalającej apelację zostało przez powodów zaskarżone skargami kasacyjnymi. Sąd Najwyższy postanowieniem z 30 stycznia 2014 r. odmówił ich przyjęcia do rozpoznania.

Wyrokiem wstępnym z 19 czerwca 2015 r. Sąd Okręgowy w B. uznał roszczenie powodów za usprawiedliwione co do zasady.

Wyrokiem z 30 października 2018 r. Sąd Okręgowy w B. zasądził od Gminy W. na rzecz R. B. kwotę 106.713 zł z ustawowymi odsetkami od 30 października 2018 r. oraz od Skarbu Państwa - Wojewody (...) kwotę 7.870 zł z ustawowymi odsetkami od 30 października 2018 r., a w pozostałej części powództwo oddalił.

Na skutek apelacji powodów i pozwanych Gminy W. oraz Skarbu Państwa - Wojewody (...) od wyroku Sądu Okręgowego z 30 października 2018 r., Sąd Apelacyjny w (...) wyrokiem z 26 kwietnia 2019 r. uchylił ten wyrok, zniósł postępowanie w sprawie w zakresie czynności podjętych przez Sąd Okręgowy od 9 lipca 2014 r. i sprawę przekazał mu do ponownego rozpoznania.

Sąd Apelacyjny stwierdził, że jego obowiązkiem było uwzględnienie, w granicach zaskarżenia, nieważności postępowania, która ma miejsce między innymi wtedy, gdy strona zostanie pozbawiona możliwości obrony swych praw (art. 379 pkt 5 k.p.c.). W niniejszej sprawie nieważność postępowania będąca

konsekwencją pozbawienia pozwanych możliwości działania w nim spowodowana została przez to, że doręczenia dla pozwanego Skarbu Państwa dokonywane były sprzecznie z art. 133 § 3 k.p.c. Pisma dla Skarbu Państwa powinny być doręczane nie do rąk pełnomocnika tej osoby, ale zawsze organowi, który go reprezentuje przed sądem lub do rąk pracownika upoważnionego do odbioru pism.

Sąd Apelacyjny zrelacjonował, że w pierwszym zarządzeniu o wyznaczeniu terminu rozprawy po zwrocie akt Sądowi Okręgowemu celem ponownego rozpoznania sprawy we wskazanym w wyroku zakresie z 22 maja 2014 r. (k. 2352), Przewodniczący polecił zawiadomienie o terminie rozprawy stron, jak w zarządzeniu Sądu Apelacyjnego o doręczeniu postanowień Sądu Najwyższego z 14 marca 2014 r., w tym Prokuraturii Generalnej Skarbu Państwa. Pismem z 13 czerwca 2014 r. (k. 2495) Prokuratoria Generalna Skarbu Państwa poinformowała Sąd, że na podstawie art. 4 ust. 1 pkt 1 ustawy z 8 lipca 2005 r. o Prokuraturii Generalnej Skarbu Państwa wykonywała w sprawie obligatoryjne zastępstwo procesowe Skarbu Państwa tylko przed Sądem Najwyższym. Nie przejęła jednak sprawy do prowadzenia, a zastępstwo procesowe Skarbu Państwa przed Sądem Okręgowym wykonuje w niej odpowiednie *statio fisci* Skarbu Państwa, które powinno być zawiadomione o wyznaczonym terminie rozprawy. Zarządzeniem z 22 czerwca 2014 r. (k. 2495) Przewodniczący w Sądzie Okręgowym o terminie rozprawy wyznaczonym na dzień 9 lipca 2014 r., obok powiadomionego już Powiatu S. i Gminy W., zawiadomił dodatkowo pełnomocnika Nadleśnictwa R. (k. 2497), zamiast – zgodnie z art. 133 § 3 k.p.c. – Nadleśniczego Nadleśnictwa, a pominął zawiadomienie Wojewody (...). Dopiero na rozprawie 9 lipca 2014 r. Sąd postanowił zawiadomić o toczącym się postępowaniu i wezwać do udziału w sprawie Wojewodę (...) (k. 2505), chociaż reprezentował on już w sprawie Skarb Państwa. Kolejne doręczenia korespondencji poczynając od rozprawy 9 lipca 2014 r., w tym odpisy pism procesowych przeciwników, jak i zawiadomienia o terminach rozpraw dla pozwanego Skarbu Państwa były nieprawidłowo kierowane do pełnomocników procesowych zarówno Nadleśniczego Nadleśnictwa R., jak i Wojewody (...) w B..

Na podstawie zarządzenia z 21 lipca 2017 r. (k. 3975) ponownie poinformowano o postępowaniu z udziałem Skarbu Państwa Prokuratorię Generalną RP, a na podstawie zarządzenia Przewodniczącego z 5 października 2017 r. (k. 4239) odpis opinii biegłego przesłano ponownie do Prokuratury Generalnej RP, jako właściwej do reprezentowania Skarbu Państwa Nadleśniczego Nadleśnictwa R. i Wojewody (...) z uwagi na wartość przedmiotu sporu. W odpowiedzi z 13 października 2017 r. (k. 4248). Prokuratura Generalna RP oświadczyła, że nie zachodzą przesłanki do wykonywania przez nią obowiązkowego zastępstwa Skarbu Państwa w niniejszej sprawie z uwagi na zawiśnięcie sporu w 2002 r. oraz regulacje prawne stanowiące, iż sprawy wszczęte przed dniem wejścia w życie ustawy o Prokuraturze Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej są prowadzone na dotychczasowych zasadach. Po otrzymaniu tego oświadczenia Sąd Okręgowy nadal błędnie dokonywał doręczeń pełnomocnikom ustanowionym przez organy działające w postępowaniu za Skarb Państwa.

Sąd Apelacyjny uznał, że w rezultacie uchybień popełnionych przez Sąd Okręgowy w związku ze stosowaniem przepisów o doręczeniach pozwany Skarb Państwa - Wojewoda [...] i Nadleśniczy Nadleśnictwa R. nie byli prawidłowo powiadamiani o terminach rozpraw 24 września 2014 r., 19 grudnia 2014 r., 6 marca 2015 r., 22 kwietnia 2015 r. i 19 czerwca 2015 r., które doprowadziły do wydania 19 czerwca 2015 r. wyroku wstępnego, jak również o terminach rozpraw 12 stycznia 2016 r., 27 marca 2018 r., 20 czerwca 2018 r., 12 września 2018 r., 9 października 2018 r. Wyrok wstępny z 19 czerwca 2015 r. został nieprawidłowo doręczony Skarbowi Państwa – Wojewodzie (...) i nigdy się nie uprawomocnił. Od rozprawy 9 lipca 2014 r. wszystkie doręczenia dla Skarbu Państwa dokonywane były wyłącznie do rąk ustanowionego pełnomocnika procesowego, a nie organu władnego reprezentować ten podmiot.

W zażaleniu na orzeczenie z 26 kwietnia 2019 r. powódka zarzuciła, że jakkolwiek doręczenia na rzecz pozwanego Skarbu Państwa Wojewody (...) i Nadleśniczego Nadleśnictwa R. dokonywane były wadliwie, to uchybienie to tylko wtedy mogłoby być uznane za przyczynę nieważności postępowania, gdyby prowadziło do pozbawienia pozwanego możliwości obrony jego praw, a takiego

skutku w realiach sprawy nie wywołało. Pełnomocnicy ustanowieni przez organy reprezentujące pozwanego nie podnosili żadnych zarzutów w związku z doręczeniami dokonanymi do ich rąk, a nie do rąk piastuna organu lub upoważnionego pracownika urzędu. Powódka zarzuciła także, że art. 133 § 2 k.p.c. nie ma zastosowania do doręczeń dokonywanych jednostkom samorządu terytorialnego. Skoro pomiędzy pozwanymi w niniejszej sprawie występuje tylko formalne współuczestnictwo, to brak było podstaw do przyjęcia do uchylenia wyroku i przekazania do ponownego rozpoznania sprawy w zakresie roszczenia skierowanego przeciwko Gminie W.

Powódka wniosła o uchylenie zaskarżonego orzeczenia w całości i przekazanie sprawy do rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu w całości albo w części dotyczącej pozwanej Gminy W.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Przesłanki nieważności postępowania wymienione w art. 379 k.p.c., w graniach zaskarżenia apelacją, muszą być przez sąd drugiej instancji zbadane z urzędu. Stwierdzenie przez ten sąd, że taka przesłanka wystąpiła jest podstawą do wydania orzeczenia o uchyleniu wyroku sądu pierwszej instancji i przekazaniu sprawy do ponownego rozpoznania (art. 386 § 2 k.p.c.). Objęcie zakresem kognicji sądu drugiej instancji uchybień stanowiących przesłanki nieważności postępowania, bez względu na to, czy zostały dostrzeżone przez skarżącego i objęte zarzutami środka zaskarżenia, jest konsekwencją znacznej wagi naruszeń prawa mających miejsce w toku postępowania, które kwalifikowane są jako prowadzące do nieważności postępowania. Ich usunięcie zanim orzeczenie stanie się prawomocne ma na celu zagwarantowanie mu stabilności. Jednym z takich uchybień jest pozbawienie strony możliwości obrony jej praw (art. 379 pkt 5 k.p.c.).

W orzecznictwie Sądu Najwyższego wyjaśnione zostało, że pozbawienie strony możliwości działania (obrony jej praw) ma miejsce tylko wówczas, gdy doszło do całkowitego pozbawienia jej możliwości obrony, a więc gdy – w wyniku naruszenia przepisów prawa procesowego przez sąd lub inną stronę – ograniczono lub utrudniono jej przedstawienie i popieranie swojego stanowiska w toczącym się

postępowaniu (por. wyroki Sądu Najwyższego: z 10 lipca 1974 r., II CR 331/74, OSNCP 1975, nr 5, poz. 84; z 14 czerwca 1968 r., I CR 432/667, OSNCP 1969, nr 7-8, poz. 137, postanowienia Sądu Najwyższego: z 28 października 1999 r., II UKN 174/00, OSNAPiUS 2001, nr 4, poz. 133; z 21 września 2007 r., V CZ 88/07, nie publ., z 31 stycznia 2018 r., I CZ 3/18, nie publ.). Zapatrywanie to zmusza do zindywidualizowania oceny stosownie do okoliczności sprawy, gdyż o nieważności postępowania można mówić tylko wtedy, gdy w konsekwencji naruszenia prawa o wskazanych wyżej cechach strona rzeczywiście nie brała udziału w postępowaniu lub jego istotnej części, jeśli skutków tego uchybienia nie można było usunąć przed wydaniem prawomocnego orzeczenia. Nie ma przy tym znaczenia, czy stworzenie stronie warunków do działania w postępowaniu mogłoby spowodować, że zakończy się ono innym rozstrzygnięciem niż to, które zostało wydane.

W wyroku z 19 kwietnia 2012 r., IV CSK 441/11 (nie publ.) Sąd Najwyższy wyjaśnił, że przy analizie, czy doszło do pozbawienia strony możliwości działania, w pierwszej kolejności należy rozważyć, czy nastąpiło naruszenie przepisów procesowych, następnie zbadać, czy uchybienie to wpłynęło na możliwość strony do działania w postępowaniu, wreszcie - ocenić, czy pomimo zaistnienia tych przesłanek strona mogła bronić swych praw w procesie. Dopiero w razie kumulatywnego spełnienia wszystkich tych warunków można uznać, że strona została pozbawiona możliwości działania.

Zapewnieniu stronie zostanie możliwości aktywnego udziału w postępowaniu służą między innymi sformalizowane przepisy o sposobach dokonywania doręczeń pism, które kieruje do niej sąd, w tym zawiadomień o terminach rozpraw. Art. 133 § 3 k.p.c. w brzmieniu obowiązującym do 3 listopada 2019 r. stanowił, że jeżeli ustanowiono pełnomocnika procesowego lub osobę upoważnioną do odbioru pism sądowych, doręczenia należy dokonać tym osobom. Jednakże Skarbowi Państwa doręczenia dokonuje się zawsze w sposób określony w § 2. Z dniem 3 listopada 2019 r. ustawodawca regułę ustaloną w zdaniu pierwszym powołanego przepisu odniósł także do doręczeń dokonywanych Skarbowi Państwa jako stronie postępowania, a zatem uznał, że jeśli organ reprezentujący tę osobę prawną

ustanowił pełnomocnika procesowego, to doręczenia powinny być dokonywane do rąk pełnomocnika, gdyż jemu najlepiej znany jest stan sprawy.

Art. 133 § 3 zdanie drugie k.p.c. w brzmieniu sprzed 3 listopada 2019 r. nie miał zastosowanie do doręczeń dokonywanych jednostkom samorządu terytorialnego. Trafnie zatem powódka zarzuca, że doręczenia Gminie W. miały następować do rąk ustanowionego przez nią pełnomocnika i tak też dokonywał ich Sąd pierwszej instancji.

Za sytuację podlegającą zakwalifikowaniu na gruncie art. 379 pkt 5 k.p.c. Sąd Najwyższy uznał naruszenie art. 133 § 3 k.p.c. polegające na doręczeniu zawiadomienia o terminie rozprawy stronie, a nie jej pełnomocnikowi, który nie wziął w niej udziału (zob. wyrok z 5 marca 2019 r., I PK 5/18, nie publ.). Nie przypisał jednak takiego charakteru sytuacji, gdy podmiot reprezentujący Skarb Państwa, mimo że został powiadomiony o rozprawie, nie wziął w niej udziału i nie przekazał tej informacji Prokuraturii Generalnej, uniemożliwiając jej wykonywanie zastępstwa procesowego pozwanego Skarbu Państwa (wyrok z 24 czerwca 2015 r., II CSK 506/14, nie publ.), jak i takiej, w której zawiadomienie przeznaczone dla pełnomocnika procesowego odebrała w siedzibie strony jej upoważniona do tego pracownica, która powinna przekazać korespondencję właściwemu adresatowi (postanowienie z 22 lutego 2007 r., III CZ 8/07, nie publ.). Naruszenie przepisów o doręczeniach tylko wtedy prowadzi do nieważności postępowania z uwagi na pozbawienie strony możliwości obrony jej praw, gdy w okolicznościach sprawy rzeczywiście spowodowało, że strona nie mogła podjąć czynności, w związku z którą to doręczenie pozostawało, nie zapoznała się ze stanowiskiem sądu lub przeciwnika procesowego, nie wzięła udziału w czynności procesowej.

Tego rodzaju sytuacja nie miała miejsca w postępowaniu w niniejszej sprawie. Pełnomocnicy ustanowieni przez organy reprezentujące Skarb Państwa aktywnie działali za tę osobę, nie zgłaszając zastrzeżeń w związku z doręczeniami dokonanymi do ich rąk.

Z tych względów - na podstawie art. 394¹⁵ § 1 zdanie pierwsze k.p.c. w zw. z 394¹ § 3 i art. 108 § 2 oraz art. 398²¹ k.p.c. - Sąd Najwyższy uchylił zaskarżone postanowienie, pozostawiając Sądowi drugiej instancji rozstrzygnięcie o kosztach postępowania zażaleniowego, w tym wynagrodzeniu należnym pełnomocnikowi działającemu z urzędu w tym postępowaniu za powódkę.

aj